

התפתחות בנק ישראל בשמונת החודשים הראשונים לפעולתו על-פי הדינים והחשבונות החודשיים

יתרות מטבע חוץ של בנק ישראל

מיליוני ל"י	סוף חודש
51.5	דצמבר 1954
61.7	ינואר 1955
60.0	פברואר
70.8	מארס
94.5	אפריל
92.6	מאי
73.8	יוני
73.6	יולי

העלייה בסכום יתרות מטבע חוץ בידי בנק ישראל הינה תוצאה של שני הגורמים הבאים:

(א) עלייה בסכום יתרות מטבע-חוץ של המשק;

(ב) העברה הדרגתית של יתרות קרן החליפין וחשבוניות ההסכמים המסחריים מבנק לאומי לישראל בע"מ לבנק ישראל, שתתואר בהמשך הסקירה. בחודש יוני פחתו היתרות בסכום של כ-20 מיליון ל"י עקב ביצוע כמה תשלומים מיוחדים לארצות-חוץ, בכלל זה עבור מטוסים שנקנו.

ניירות ערך ממשלתיים

בידי בנק ישראל ניירות ערך של ממשלת ישראל משני סוגים: שטרי מקרקעין ושטרי אוצר. הסכום הכללי של שטרי מקרקעין שהוא 77.3 מיליון ל"י לא נשתנה, ושטרי המקרקעין שימשו כולם נכס ל"כיסוי" המטבע במחזור. לעומת זאת משמש רק חלק של שטרי האוצר "כיסוי" למטבע במחזור. סכום שטרי-האוצר שהועברו לבנק ישראל ע"י מחלקת ההוצאה של בנק לאומי ליש-ראל בע"מ היה 32.5 מיליון ל"י. מאז נשתנה סכום שטרי האוצר שבידי בנק ישראל כדלהלן:

שטרי אוצר בבנק ישראל

מיליוני ל"י	סוף חודש
41.3	דצמבר 1954
44.6	ינואר 1955
47.0	פברואר
64.9	מארס
51.7	אפריל
50.3	מאי
63.1	יוני
64.2	יולי

עליית סכום שטרי האוצר משקפת בחלקה את מכירתם של כמעט כל שטרי האוצר שהיו בידי המוסדות הבנק-איים לבנק ישראל, כמתואר בסקירה על התפתחות מערכת הבנקאות בעמוד 16 ובחלקה מכירת חלק משטרי האוצר שהיו בידי האוצר לבנק ישראל.

הדינים וחשבונות החודשיים שבנק ישראל מפרסם על הנכסים וההתחייבויות שלו מאפשרים לבחון את התפתחות פעולותיו בשמונת החודשים הראשונים לקיומו. היינו בתקופה שבין ה-1 בדצמבר 1954 וה-31 ביולי 1955. עיקר פעולותיו הכספיות של בנק ישראל נובעות מש-לושת התפקידים הבאים:

(א) הוצאת מטבע;

(ב) היותו הבנקאי של המוסדות הבנקאיים;

(ג) היותו הבנקאי והסוכן הפיסקאלי של הממשלה.

מטבע במחזור

עם הקמת בנק ישראל היה סכום המטבע במחזור, אשר הועבר אליו כהתחייבות של מחלקת ההוצאה של בנק לאומי לישראל בע"מ, 160.4 מיליון ל"י. נוסף על כך קיבל עליו בנק ישראל את ההתחייבות של המעוטה שהוצאו למחזור ע"י האוצר. מאז ועד לסוף חודש יולי 1955 פעלה מגמה של עלייה בסכום המטבע במחזור, כפי שמראה הטבלה הבאה, המציינת את סכום המטבע במחזור והנכסים שהוחזקו לעומתו לפי הדינים וחשבונות השבר-עיים ליום ד' הקרוב ביותר לסוף החודש:

המטבע במחזור והנכסים המוחזקים לעומתו (במיליוני ל"י)

יום ד' הקרוב ביותר לסוף החודש	מטבע במחזור	זהב	יתרות במטבע חוץ	שטרי מקרקעין	שטרי אוצר ושטרי התחייבות של הממשלה
נובמבר 1954	164.5	2.0	48.6	77.3	36.6
דצמבר	161.3	2.0	51.9	77.3	30.1
ינואר 1955	163.8	2.0	50.3	77.3	34.2
פברואר	168.5	2.0	47.7	77.3	41.5
מארס	170.8	2.0	52.9	77.3	38.6
אפריל	177.0	2.0	66.7	77.3	31.0
מאי	175.9	2.0	71.7	77.3	24.9
יוני	178.6	2.0	67.0	77.3	28.1
יולי	183.9	2.0	65.5	77.3	39.1

היתרות במטבע חוץ ושטרי האוצר המופיעים בטבלה והמשמשים "כיסוי" למטבע במחזור הם רק חלק מהיתרות במטבע זר ומשטרי האוצר שבידי בנק ישראל.

יתרות מטבע חוץ

הסכום הכללי של מטבע חוץ שבידי בנק ישראל גדל במידה ניכרת והוא עלה מ-51.5 מיליון ל"י בסוף דצמבר 1954 ל-93 מיליון ל"י בסוף מאי, אך פחת ל-73.6 מיליון ל"י במשך החודשים יוני ויולי. כפי שמראה הטבלה הבאה:

יתרות המוסדות הבנקאיים והלוואות להם

מתפקידו של בנק ישראל להיות הבנקאי של המוסדות הבנקאיים. לצורך זה מחזיקים בו מוסדות אלה חלק מיתרותיהם הנזילות ומאידך רשאי בנק ישראל לתת להם הלוואות בין בדרך של נכיון-משנה ובין בדרכים אחרות. על פי הוראות נגיד הבנק שהוצאו ב-7 בדצמבר 1954 על המוסדות הבנקאיים להחזיק יתרות בבנק ישראל בסכום השווה ל-20 אחוז לפחות מן הנכסים הנזילים שעליהם להחזיק. סכום זה שווה היה למעשה ל-12.5 אחוז בממוצע מן הפקדונות במטבע ישראלי שעליהם חייבים המוסדות הבנקאיים להחזיק נכסים נזילים. המוסדות הבנקאיים הורשו להעביר מחציתן של יתרות אלה עד ל-9 בדצמבר 1954 ומחציתן עד ל-9 בינואר 1955. למעשה החזיקו המוסדות הבנקאיים יתרות בסכום העולה במידה ניכרת על הסכום שהיו חייבים להחזיק. כפי שמראה הטבלה הבאה:

יתרות המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל
(במיליוני ל"י)

סוף חודש	ס"ה היתרות	יתרות-חובה	עודפי יתרות
דצמבר 1954	32.1	14.0	18.1
ינואר 1955	46.1	28.6	17.5
פברואר	41.4	29.4	12.0
מרס	50.6	30.7	19.9
אפריל	65.3	33.6	31.7
מאי	70.6	36.2	34.4
יוני	69.2	40.0	29.2
יולי	78.5	40.6	37.9

החזקת עודפי יתרות בבנק מוסכרת בחלקה בצורך בהן לכיסוי תנודות אפשריות בסליקה. וכן בריבית של 2 אחוזים שבנק ישראל שלם על עודפים כאלה (הריבית על שטרי אוצר נמוכה יותר במידת-מה). כן מעיד הדבר על הערך הרב שייחסו המוסדות הבנקאיים לעודפי יתרות בבנק ישראל.

עקב החששות מפני התרחבות כספית יתרה, הוציא נגיד הבנק ב-26 באפריל 1955 הוראות שלפיהן הוגדל שיעור היתרות. שעל המוסדות הבנקאיים להחזיק בבנק ישראל ל-15 אחוז מהפקדונות במטבע ישראלי שעליהם יש להחזיק נכסים נזילים. עם זאת הועלה שיעור הריבית שהבנק משלם על 75 אחוז מיתרות החובה מ-1.5 ל-2 אחוזים ועל עודפי היתרות מ-2 ל-2.25 אחוזים. הוראות אלה נכנסו לתוקפן ב-15 במאי 1955. מאז 17 ביולי משלם בנק ישראל ריבית של 2.5 אחוזים על עודפי יתרות. כדי להקל על כמה מוסדות בנקאיים להעביר את היתרות הדרושות לבנק ישראל, הסכים הבנק להעמיד לרשותם הלוואות שסכומן הגבוה ביותר היה 4 מיליון

ל"י בפברואר 1955. סכום הלוואות אלה פוחת והולך בהדרגה והוא הגיע בסוף יולי 1955 ל-1.9 מיליון ל"י.

נכיון-משנה

כדי לסייע להרחבת הייצור החיוני, הנהיג בנק ישראל בפברואר 1955 נכיון-משנה של שטרות למימון החק-לאות והתעשייה הנמסרים לו על-ידי מוסדות בנקאיים. שער נכיון-המשנה נקבע ל-6 אחוזים לשנה. והמוסדות הבנקאיים רשאים לגבות על הלוואות הניתנות על ידם בדרך זו ריבית שאינה עולה על 8.5 אחוזים לשנה. סכום השטרות שנוכו נכיון-משנה על-ידי בנק ישראל הגיע ל-5.4 מיליון ל"י בסוף יולי 1955.

היקף השטרות שבנק ישראל נכון לנכותם נכיון-משנה נקבע מדי פעם בפעם לפי צורכי המשק. תוך זהירות מפני הגברת הגורמים לעליית אמצעי התשלום. ההלוואות הניתנות על-ידי המוסדות הבנקאיים בדרך זו אינן נכללות בנפח האשראי שלהם מבחינת ההוראות על ייצוב היקף האשראי.

למספר מוסדות בנקאיים, אשר לרשותם עמדו אפ-שרויות אשראי בלתי מנוצלות מבחינת נפח האשראי, נתן הבנק הסכמתו לקבל לנכיון-משנה הלוואות למטרות חיוניות שאושרו על-ידו, באם ייווצר הצורך לכך. על-כן סכום האשראי החיוני הנוסף שנתאפשר על-ידי שיטת נכיון-משנה גדול במקצת מכפי שמשתקף בסכומי השטרות שנוכו למעשה.

סכום יתרת השטרות שנוכו בידי בנק ישראל מובא בטבלה הבאה:

שטרות שנוכו ע"י בנק ישראל

סוף חודש	מיליוני ל"י
פברואר 1955	0.3
מרס	1.0
אפריל	1.3
מאי	1.8
יוני	4.1
יולי	5.4

תפקידו של בנק ישראל כבנקאי וכסוכן הפיסקאלי היחיד של הממשלה בישראל מתבטא בעיקר בשלושה סוגי פעולות:

- (א) מתן מקדמות לממשלה;
- (ב) גיהול קרנות החליפין;
- (ג) גיהול חשבונות ההסכמים המסחריים.

מקדמות לממשלה

בהתאם לחוק, רשאי בנק ישראל לתת לממשלה מקדמות ארעיות למימון הוצאותיה בסכום שאינו עולה על 20 אחוז מן התקציב הרגיל בשנת הכספים השוטפת. סכום

שסכומן הגיע בתאריך זה ל-13 מיליון ל"י. העברת קרנות החליפין לבנק ישראל היתה אחד הגורמים לגידול יתרות מטבע החוץ של הבנק.

יתרות קרנות החליפין בבנק ישראל

מיליוני ל"י	סוף חודש
10.4	ינואר 1955
11.5	פברואר
17.7	מרס
31.6	אפריל
25.8	מאי
11.4	יוני
13.0	יולי

חשבונות הסכמים מסחריים

בדצמבר 1954 הוחל בהעברתם של חשבונות ההסכמים המסחריים לבנק ישראל. בסוף יולי 1955 ניהל הבנק את חשבונות ההסכמים המסחריים עם איטליה, ארגנטינה, בולגריה, הולנד, הונגריה, יוגוסלביה, נורבגיה, פולין, פינלנד וצרפת. חובות בנקים מרכזיים בארצות-חוץ לבנק ישראל, המהווים נכס של הבנק, הגיעו בסוף יולי 1955 ל-10 מיליון ל"י.

לעומת זאת הגיע סכום החובות שבנק ישראל חב בסוף יולי 1955 לבנקים מרכזיים של ארצות אחרות בקשר להסכמים מסחריים ל-0.9 מיליון ל"י.

מאז אפריל 1955 מופיע בין התחייבויותיו של בנק ישראל חוב מיוחד לבנק מרכזי של פינלנד. בסכום של 11 מיליון ל"י. חוב זה נוצר מהסכמים מסחריים בעבר, וחמורתו נכללת בין נכסיו של בנק ישראל כחוב של הממשלה. כמו-כן היו בידי בנק ישראל פקדונות מיוחדים של הממשלה לתשלום חובות בקשר להסכמי מסחר. שסכומם היה בסוף אפריל 1955 כמיליון ל"י ושפחתו לסכום של 42.000 ל"י בסוף יולי 1955.

סיכום החשבונות השונים בקשר להסכמים מסחריים מובאים בטבלה הבאה:

חשבונות בנק ישראל בקשר להסכמים מסחריים

(במיליוני ל"י)

ה ת ח י י ב ו י ו ת			נ כ ס י מ		סוף חודש
חשבונות בנקים מרכזיים בחוץ-לארץ	פקדונות הממשלה	חשבונות סילוקין	התחייבות הממשלה לפרעון חובות לבנקים מרכזיים בחוץ	חשבונות סילוקין	
11.0	1.000	1.1	11.0	4.8	אפריל 1955
11.0	0.027	1.6	11.0	8.4	מאי
11.0	0.034	1.3	11.0	9.5	יוני
11.0	0.042	0.9	11.0	10.0	יולי

המקדמות לממשלה בסוף דצמבר 1954 היה כ-11 מיליון ל"י, ואלה היו בעיקר חובות הממשלה אשר הועברו ע"י מוסדות בנקאיים לבנק ישראל. סכום המקדמות גדל במידת-מה בינואר. אולם במארס פרעה הממשלה את המקדמות שקיבלה. בהתאם לסעיף 44 בחוק בנק ישראל הקובע: "מקדמות אלה יוחזרו לא יאוחר מתום אותה שנת כספים". בשנת הכספים 1955/56 עלה סכום המקדמות לממשלה והגיע בסוף יולי ל-44.4 מיליון ל"י.

סכום המקדמות לממשלה בסוף כל חודש מובא בטבלה הבאה:

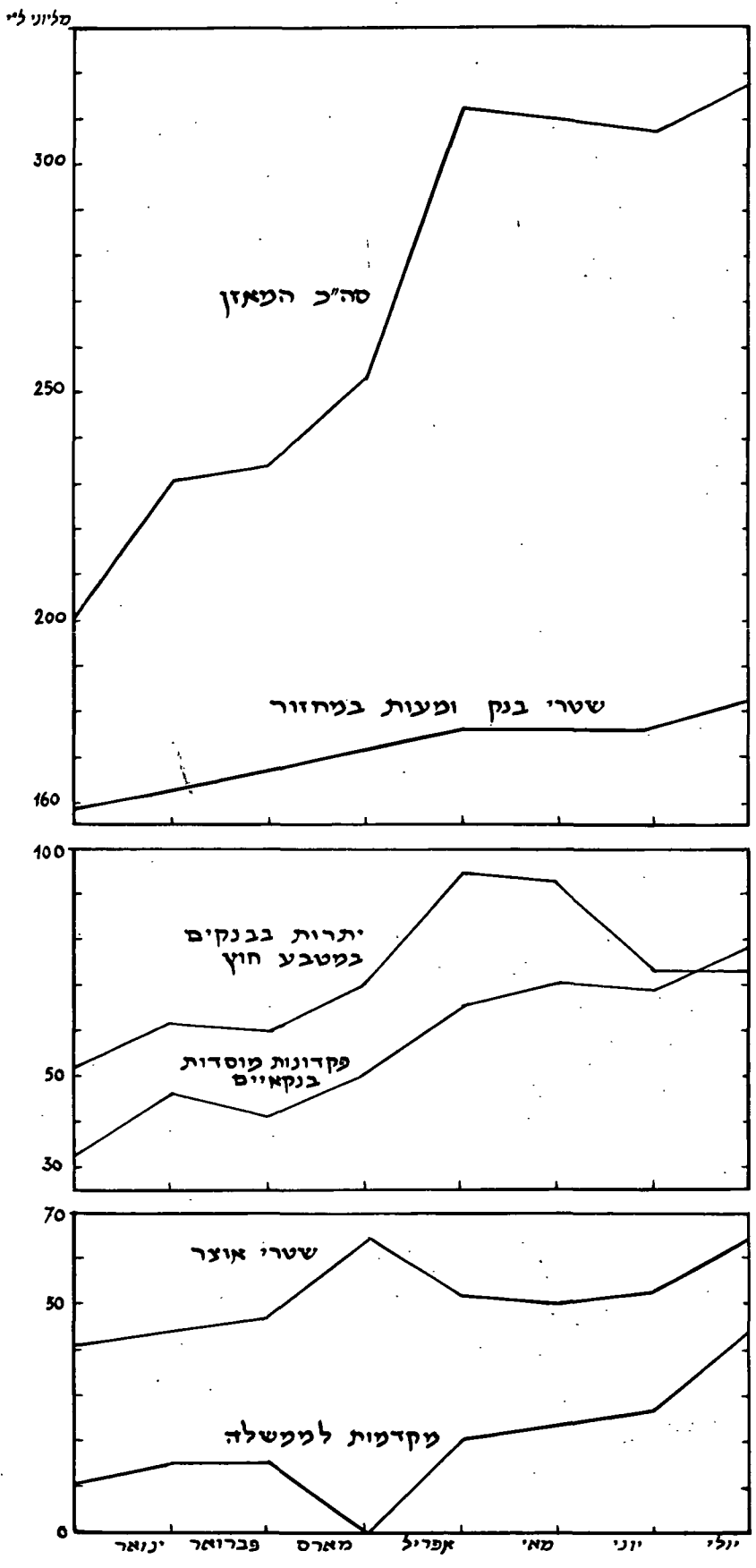
מקדמות שניתנו לממשלה ע"י בנק ישראל

מיליוני ל"י	סוף חודש
11.1	דצמבר 1954
15.7	ינואר 1955
15.6	פברואר
-	מרס
20.5	אפריל
23.6	מאי
27.3	יוני
44.4	יולי

קרנות החליפין

בינואר 1955 הוחל בהעברתן של קרנות החליפין מבנק לאומי לישראל בע"מ לבנק ישראל. קרן החליפין הינה המכשיר שבאמצעותו ממירים מטבע חוץ במטבע ישראלי ולהיפך. עליית יתרות מטבע חוץ המומרות למטבע ישראלי מגדילות מחד את הפקדונות במטבע חוץ של קרן החליפין, המהווים התחייבות בנק ישראל כלפי האוצר, ומאידך את יתרת החוב בלירות ישראליות של האוצר. כפי שמראה הטבלה הבאה עלה סכום יתרות קרן החליפין בבנק ישראל מ-10.4 מיליון ל"י בסוף ינואר 1955 ל-25.8 מיליון ל"י בסוף מאי 1955, אך פחת ל-11.4 מיליון ל"י בסוף יוני 1955 כתוצאה מתשלומים מיוחדים במטבע חוץ שנעשו כחודש זה, כפי שצוין לעיל. עד סוף יולי הועברו לבנק ישראל כל קרנות החליפין

סעיפים במאזני בנק ישראל

שנת העסקים 1954 היו 304,290 ל"י (כולל 280,030 ל"י יתרת רווח שהועברה אליו על-ידי מחלקת ההוצאה של בנק לאומי לישראל בע"מ). 70 אחוז מסכום זה הועברו לפרעון חלק משטר ההתחייבות של הממשלה שזמן פרעונו חל ב-31 בדצמבר 1954 והיתרה בסכום של 91,287 הועברה לקרן המילואים של הבנק. ב-31 במאָרס 1955 פרעה הממשלה לבנק ישראל את היתרה של שטר ההתחייבות הראשון בסכום של 786.997 ל"י. רווחי הבנק והוצאותיו כלולים בסעיף "חשבונות אחרים" בצד הנכסים ובצד ההתחייבויות. והרווח הנקי יועבר להון ולקרן המילואים בתום שנת העסקים השוטפת.

הון הבנק וקרן המילואים שלו הון בנק ישראל הוא 10 מיליון ל"י. ההון נתקבל בצורת שטרי התחייבות של הממשלה שיפרעו ב-8 שיעורים של מיליון ל"י בכל מחצית שנה החל מן ה-31 במאָרס 1955 ועד ל-30 בספטמבר 1958, והשיעור האחרון בסכום 2 מיליון ל"י יפרע ב-31 למאָרס 1959. לפי החוק מעביר הבנק בסוף שנת העסקים שלו, המסתיימת ב-31 בדצמבר, 70 אחוז מרווחיו הנקיים לפרעון שטרי ההתחייבות של הממשלה ו-30 אחוז לקרן המילואים שלו. רווחיו הנקיים של בנק ישראל לסוף